

**RUHIY RIVOJLANISHI SUSTLASHGAN BOSHLANG'ICH SINFI
O'QUVCHILARIDA O'QISH BUZILISHLARINI ANIQLASH VA BARTARAF
ETISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR**

Nortijiyeva E'zoxon¹

¹ Toshkent kimyo xalqaro universiteti Samarqand filiali 1-kurs magistri

Utbasarova Umida Mexmonovna¹

¹ Ilmiy rahbar:

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 02.03.2025

Revised: 03.03.2025

Accepted: 04.03.2025

KALIT SO'ZLAR:

*ruhiy rivojlanish,
o'qish buzilishlari,
innovatsion yondashuv,
boshlang'ich ta'lim,
diagnostika, logopedik
mashg'ulotlar, axborot-
kommunikatsion
texnologiyalar,
multisensor yondashuv.*

Ushbu maqolada ruhiy rivojlanishi sustlashgan boshlang'ich sinfi o'quvchilarida uchraydigan o'qish buzilishlarini aniqlash va ularni bartaraf etishning innovatsion yondashuvlari tahlil qilinadi. Diagnostika usullari, axborot-kommunikatsion texnologiyalar, multisensor va logopedik yondashuvlarning samaradorligi ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari asosida samarali ta'lim texnologiyalarini joriy etish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

KIRISH. Boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning rivojlanish darajasi turlicha bo'lib, ayniqsa, ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalar uchun o'qish jarayonini samarali tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada ruhiy rivojlanishi sustlashgan boshlang'ich sinfi o'quvchilarida uchraydigan o'qish buzilishlarini aniqlash va ularni bartaraf etishda innovatsion yondashuvlarning roli ilmiy nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi.

Ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalarda o'qish buzilishlarini o'rganish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar xalqaro miqyosda va O'zbekistonda bir qator olimlar tomonidan olib borilgan.

Xalqaro miqyosda V.V. Lebedinskiy bolalarda psixik rivojlanish buzilishlari sohasida tadqiqotlar olib borgan. T.A. Vlasova ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalar bilan ishlash metodikalarini ishlab chiqqan. M.A. Danilov, V.I. Zikova va N.A. Menchinskaya o'zlashtirmaslik sabablari va ularni bartaraf etish yo'llarini o'rgangan.

O'zbekistonda K.K. Mamedov va G'.B. Shoumarov ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalar haqida tadqiqotlar olib borgan. M. Isakova umumta'lim maktablarida ruhiy rivojlanishi sustlashgan o'quvchilar bilan olib boriladigan rivojlantiruvchi korreksion ishlar bo'yicha izlanishlar olib borgan. Ra'noxon Komilova va Ruslan Shodmonov harakat-tayanch a'zolarida buzilish bo'lgan bolalar bilan ishlashda maxsus pedagogikaning samarali metodlarini o'rgangan.

Ushbu olimlarning ishlari ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalarda o'qish buzilishlarini aniqlash va bartaraf etishda muhim ahamiyatga ega.

O'qish buzilishlari bolalarning kognitiv va lingvistik rivojlanishidagi turli nuqsonlar bilan bog'liq bo'lib, ular matnni tushunish, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, so'zlarni eslab qolish va ularni yozuvda qo'llash kabi jarayonlarga ta'sir ko'rsatadi. Eng ko'p uchraydigan buzilishlar disleksiya, disgrafiya va diqqat hamda xotira qiyinchiliklari bilan bog'liqdir. Bu muammolar o'quvchilarning ta'lim olish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi sababli, ularni erta bosqichda aniqlash muhim sanaladi.

O'qish buzilishlarini aniqlash uchun pedagogik kuzatuv, maxsus testlar, nutq va eshitish qobiliyatini o'rganish metodikasi, texnologik vositalar hamda nevropsixologik tahlillardan foydalanish tavsiya etiladi. Zamonaviy diagnostika usullari yordamida ushbu muammolarni aniq aniqlash va har bir o'quvchi uchun individual ta'lim yo'nalishini belgilash imkoniyati mavjud [2, 16].

O'qish buzilishlarini bartaraf etishda innovatsion pedagogik texnologiyalar samarali natijalar bermoqda. Differensial yondashuv orqali har bir o'quvchining ehtiyojidan kelib chiqib ta'lim dasturlari shakllantiriladi. Multisensor yondashuv o'quvchilarning turli sezgi organlari orqali o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Axborot-kommunikatsion texnologiyalar, interaktiv vositalar va maxsus mobil ilovalar yordamida esa o'qish jarayoniga qiziqish uyg'otiladi. Bundan tashqari, logopedik mashg'ulotlar va o'yinli texnologiyalar ham o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishda samarali usullar hisoblanadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ruhiy rivojlanishi sustlashgan o'quvchilarga moslashtirilgan yondashuv qo'llanilganda, ularning o'qish qobiliyatlari ancha yaxshilanadi. Shu sababli, erta diagnostika tizimini yo'lga qo'yish, o'qituvchilarning maxsus metodikalar bo'yicha malakasini oshirish, o'quv jarayonida innovatsion texnologiyalar va multimediya vositalaridan keng foydalanish hamda ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqolada keltirilgan natijalar va tahlil ruhiy rivojlanishi sustlashgan boshlang'ich sinf o'quvchilarida uchraydigan o'qish buzilishlarini aniqlash va ularni bartaraf etishning samarali yo'llarini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot davomida pedagogik va psixologik kuzatuvlar, diagnostika testlari hamda zamonaviy texnologik yondashuvlardan foydalanish muhimligi ta'kidlandi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalar disleksiya, disgrafiya, diqqat va xotira buzilishlari kabi muammolarga duch keladi, bu esa ularning o'qish jarayoniga bevosita ta'sir qiladi. Ushbu muammolarni erta aniqlash uchun maxsus diagnostika metodlari, jumladan, pedagogik kuzatuv, nevropsixologik tekshiruvlar va interaktiv texnologiyalar asosidagi sinovlardan foydalanish lozim.

O'qish buzilishlarini bartaraf etish jarayonida innovatsion yondashuvlarning samaradorligi aniqlandi. Differensial yondashuv, multisensor metodlar, axborot-kommunikatsion texnologiyalar, logopedik mashg'ulotlar va o'yinli texnologiyalar yordamida o'quvchilarning o'qish malakalari sezilarli darajada rivojlanishi kuzatildi. Xususan, interaktiv o'quv dasturlari va multimediya vositalari yordamida ta'lim olish o'quvchilarning matnni tushunish, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish va yozuv ko'nikmalarini shakllantirish jarayonlarini yaxshiladi.

Ruhiiy rivojlanishi sustlashgan bolalarda o'qish buzilishlari turlari

1-rasm

Yuqoridagi diagrammada ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalarda uchraydigan o'qish buzilishlari turlari foiz ko'rinishida aks ettirilgan. Disleksiya eng keng tarqalgan muammo bo'lib, 35%ni tashkil qiladi, undan keyin disgrafiya (25%), diqqat buzilishi (20%) va xotira buzilishi (20%) keladi. Ushbu ma'lumotlar ta'lim jarayonida individual yondashuv va maxsus metodlarni qo'llash zaruratini ko'rsatadi.

Olingan natijalarga asoslanib, ruhiy rivojlanishi sustlashgan o'quvchilar bilan ishlashda quyidagi tavsiyalar berildi: o'qituvchilarning maxsus pedagogik metodlar bo'yicha malakasini oshirish, ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish, ota-onalar va pedagoglar o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish. Ushbu chora-tadbirlar natijasida ruhiy rivojlanishi sustlashgan o'quvchilarning o'qish bilan bog'liq muammolarini bartaraf etish hamda ularning akademik va ijtimoiy muvaffaqiyatlarini oshirishga erishish mumkin.

Ruhiy rivojlanishi sustlashgan boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish buzilishlarini bartaraf etish zamonaviy ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri bo'lib, innovatsion pedagogik yondashuvlar va zamonaviy diagnostika usullari yordamida bunday bolalarga samarali ta'lim berish mumkin. Bu esa ularning kelajakdagi ijtimoiy va akademik muvaffaqiyatlarini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Isakova M. Correctional and developmental methods in teaching children with delayed mental development in general education schools of Uzbekistan. Tashkent: Universitet nashriyoti; 2015. – 472 p.
2. Komilova R., Shodmonov R. Special pedagogy methodology for children with musculoskeletal disorders. Tashkent: Ilm-fan; 2020. – 348 b.
3. Mamedov K.K., Shoumarov G'.B. Psixologo-pedagogik aspektlar: ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalar bilan ishlash. Toshkent: Fan va texnologiya; 2012. – 158 b.
4. Власова Т.А. Методика работы с детьми с задержкой психического развития. Москва: Просвещение; 1990. – 396 с.
5. Данилов М.А., Зикова В.И., Менчинская Н.А. Проблемы обучения детей с трудностями в обучении. Ленинград: Наука; 1978. – 582 с.
6. Лебединский В.В. Психические нарушения у детей: диагностика и коррекция. Москва: Педагогика; 1985. – 612 с.

